

თბილისის ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გვანცა სარალიძე

შრომითი მიგრაცია და საქართველოს მიგრაციული პოლიტიკა

ევროპული ინტეგრაცია და შრომითი ურთიერთობები
სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალური მეცნიერების მაგისტრის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: გია ლილუაშვილი
სამართლის დოქტორი, პროფესორი

თბილისი, 2017

ანოტაცია

შრომითი მიგრაცია ერთ-ერთი აქტუალური და პრობლემური საკითხია თანამედროვე საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკისთვის. აღნიშნული პრობლემა ქვეყანაში დამოუკიდებლობის პირველივე წლებიდან არსებობს და დღემდე სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენს ქვეყნისათვის. შრომითი მიგრაცია საქართველოში წარმოშობს, როგორც ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ პრობლემებს, ასევე გავლენას ახდენს მის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობაზე. ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში მიგრაციული პოლიტიკა ქვეყნის პოლიტიკის დღის წესრიგის ერთ-ერთ აქტუალურ მიმართულებად იქცა და გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები ეროვნულ დონეზე მიგრაციის მართვის ხელისშეწყობის კუთხით. ნაშრომი ეხება საქართველოში შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შესწავლას და გაანალიზებას. ამ მიზნის მისაღწევად ნაშრომში მოკლედ არის განხილული საქართველოდან შრომითი მიგრაციის ძირითადი მიზეზები და გამოყოფილია ის დადებითი და უარყოფითი შედეგები, რაც ამ პროცესს ახლავს ქვეყანაში; შესწავლილი და გაანალიზებულია საქართველოში არსებული მიგრაციული პოლიტიკა დამოუკიდებლობის პირველი წლებიდან მოყოლებული დღემდე, წარმოდგენილი და შეფასებულია სახელმწიფოს მიგრაციული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები, მარეგულირებელი კანონმდებლობა და სტრატეგიები და ბოლოს ხაზგასმულია ის ძირითადი პრობლემები და გამოწვევები, რომელიც არსებობს საქართველოში მიგრაციული პოლიტიკის ეფექტური მართვისა და რეგულირების კუთხით. ნაშრომის ძირითადი მიზნის მისაღწევად გამოყენებულია პოლიტიკის ანალიზის და შედარებითი ანალიზის მეთოდი. პოლიტიკის ანალიზის მეთოდი იძლევა მიგრაციული პოლიტიკის შესწავლის, გაანალიზება-შეფასების და დამოუკიდებელი ანალიზის საშუალებას. ხოლო, შედარებითი ანალიზის მეთოდი იძლევა პარალელის გავლების შესაძლებლობას სხვა ქვეყნის შრომით მიგრაციულ პოლიტიკასთან. ამ მეთოდის გამოყენებით ნაშრომში შედარებულია საქართველოს და პაკისტანის მიგრაციულ პოლიტიკა და გამოვლენილია მსგავსებები ან განსხვავებები პოლიტიკის განხორციელების მიმართულებით. აღნიშნული მეთოდების გამოყენების, საქართველოში შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შესწავლისა

და მოქმედი სამართლებრივი ბაზის ანალიზის საფუძველზე დადგინდა, რომ ქვეყანაში არსებული კანონმდებლობა არის არასრულყოფილი და არ შეესაბამება საქართველოში მიმდინარე მიგრაციულ პროცესებს. შრომითი მიგრაციის სახელმწიფო პოლიტიკის რეალიზაციისათვის ქვეყანაში არსებობს ერთადერთი საკანონმდებლო აქტი 2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონი, რომელიც არის ფორმირების პროცესში და არ შეესაბამება საერთაშორისო სტანდარტებს. აქედან დადგინდა, რომ საქართველოში სახელმწიფოს მიგრაციული პოლიტიკა არის არაეფექტური შრომითი მიგრაციის რეგულირების და ლეგალიზების მიმართულებით, რაც გამოც აღნიშნული პრობლემა დღემდე დგას ქვეყნის წინაშე.

ANOTATION

(Labor migration and migration policy of Georgia)

Labor migration is one of the most actual and problematic issues for the domestic and foreign policy of modern Georgia. This problem has existed since first years of independence and still now represents a serious challenge for the country. Labor migration in Georgia creates as economic and demographic problems, also affects its security and stability. During the last five years migration policy has become one of the topical direction of country policy agenda. Government has put important steps on national level for managing migrations. The paper deals with study and analysis of labor migration policy of Georgia. For achieve this goal, paper has briefly discussed main reasons for labor migration from Georgia, are separated positive and negative results, that is accompanied by this process in the country; has been studied and analyzed Migration Policy in Georgia since the first years of independence, are presented and evaluated main directions, regulatory legislation and strategies of the state's migration policy and finally is emphasized the main problems and challenges, which are in terms of effective management and regulation of migration policy in Georgia. To achieve the main purpose of the work there is used policy analysis and comparative analysis method into the paper. policy analysis method gives opportunity to study, analyze and evaluate migration poliscy and also gives me opportunity of independent analysis. And the comparative analysis method gives the possibility of parallelization with Labor migration policy of another country. On the base of use this method, paper compares migration policy of Georgia and Pakistan, is revealed similarities or differences with policy implementation direction. By the use of those method, and on the based of the study of labor migration policy in Georgia and analysis of current legal base it has been established, that the existing legislation in the country is incomplete and does not comply with the current migration processes in Georgia. For the realization of state labor migration policy there is only one legislative act in the country “The Law on Labor Migration” dated on 2015, which is in the process of formation and does not comply with international standards. From here it is established, that migration policy in Georgia is inefficient in regulation and legalization direction of labor migration direction, thats why labor migration problem is still stands before the country.

სარჩევი

შესავალი.....	6
1. ლიტერატურის მიმოხილვა.....	10
2. შრომითი მიგრაციის თეორიები	14
3. საქართველოდან შრომითი მიგრაციის დადებითი და უარყოფითი შედეგები.....	19
4. შრომითი მიგრაციის პოლიტიკა საქართველოში	
4.1 შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების ისტორია.....	22
4.2 შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის ანალიზი.....	25
4.3 შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის წინაშე მდგარი პრობლემები და გამოწვევები.....	27
5. საქართველოს და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შედარებითი ანალიზი.	
5.1 პაკისტანის ახალი შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა.....	30
5.2 საქართველოს და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შედარებითი ანალიზი.....	33
დასკვნა.....	36
რეკომენდაცია	38
გამოყენებული ლიტერატურა.....	41
დანართი.....	45

შესავალი

შრომითი მიგრაცია რთული გლობალურ-დემოგრაფიული პროცესია, რომელიც წარმოადგენს ცივილიზებული საზოგადოების განუყოფელ ნაწილს და თანამედროვეობის გამოწვევას. ის ეფუძნება ადამიანთა უფლებას თავისუფლად აირჩიონ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილი და განახორციელონ შრომითი საქმიანობა საზღვარგარეთ. შრომითი მიგრაცია ზოგადად შეფასებულია დადებით მოვლენად, როგორც მიმღები ასევე დონორი ქვეყნებისათვის, თუმცა მას დადებითთან ერთად გააჩნია უარყოფითი შედეგიც. მთავარია ის, თუ როგორ მიგრაციულ პოლიტიკას გაატარებს სახელმწიფო და როგორ დაარეგულირებს ამ პროცესს ისე, რომ მისგან საზოგადოებამ და ქვეყანამ მიიღოს მეტი ეფექტი.

შრომითი მიგრაცია დაკავშირებულია ისეთ ფაქტორებთან, როგორიცაა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება, შრომითი პოლიტიკა, დემოგრაფიული მდგომარეობა, ტრეფიქინგი და შრომითი სამართალი. შესაბამისად, ის აქტუალური საკითხია ნებისმიერი ქვეყნების პოლიტიკისთვის და წარმოადგენს მნიშვნელოვანი კვლევის საკითხს.

საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობის და მისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის გათვალისწინებით შრომითი მიგრაცია საკმაოდ საინტერესო, პრობლემური და ამავე დროს აქტუალური საკითხია ქვეყნისათვის. დღეს საქართველო შრომითი მიგრაციის მაღალი დონით გამოირჩევა. არაოფიციალური მონაცემებით, ქვეყნიდან გასულ შრომით მიგრანტთა რიცხვი დაახლოებით 1,5 მილიონს აღწევს. მცირე მოსახლეობიანი ქვეყნიდან მილიონზე მეტი ადამიანის წასვლა მიგრაციაში ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ მდგომარეობაზე უარყოფით გავლენას ახდენს (ვირსალაძე, 2015).

დღესდღეობით საქართველოდან უცხოეთში წამსვლელთა რიცხვი ყოველწლიურად იზრდება, რის გამოც აღნიშნული პრობლემა სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ საკითხად იქცა. აღსანიშნავია, რომ ქვეყანაში საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში არ არსებობდა ოფიციალური დოკუმენტი შრომითი

მიგრაციის პოლიტიკის რეგულირების კუთხით. ევროკავშირთან და სხვა ევროპულ სტრუქტურებთან დაახლოებამ დღის წესრიგში დააყენა შიდა და გარე მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების აუცილებლობა. საქართველომ მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია მიგრაციის პოლიტიკის განვითარებაში, რაც ეროვნულ დონეზე მიგრაციის თანმიმდევრული პოლიტიკის შექმნას გულისხმობს.

შრომითი მიგრაციის პროცესების მართვა ქვეყნის უსაფრთხოების და გრძელვადიანი სტაბილურობის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი წინაპირობაა. ქვეყნის მიერ შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის სწორი დაგეგმვა და მისი მართვის ეფექტიანობა საჭიროა შრომით მიგრაციასთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრისთვის, მისი რეგულირებისთვის და მისგან მეტი ეფექტის მიღებისათვის, ამიტომ საქართველოს ხელისუფლების მიერ მიგრაციული პოლიტიკის შემუშავება უნდა მივიჩნიოთ ქვეყნის მიერ გადადგმულ მნიშვნელოვან ნაბიჯად.

საქართველოში შრომითი მიგრაციის სფეროში დღემდე ჩატარებული კვლევები ყურადღებას ამახვილებს ისეთ საკითხებზე, როგორცაა ემიგრანტების დასაქმების სფერო საზღვარგარეთ (ვადაჭკორია 2004), მათი რაოდენობის გამოთვლა (გაჩეჩილაძე, 1997), ემიგრანტების მიერ გამოგზავნილი ფულადი დახმარები ოდენობა (გუგუშვილი, 1998), მაგრამ უყურადღებოდ არის დატოვებული სახელმწიფო პოლიტიკის შესწავლა ამ მიმართულებით. სწორედ ამიტომ, ნაშრომის მიზანია შეისწავლოს და გააანალიზოს საქართველოში არსებული შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა, მოახდინოს სახელმწიფოს პოლიტიკის ეფექტურობის დადგენა შრომითი მიგრაციის რეგულირების მიმართულებით და წარმოაჩინოს ის პრობლემები და გამოწვევები, რომელიც არსებობს საკანონმდებლო დონეზე შრომითი მიგრაციის პროცესის რეგულირების კუთხით.

ამ მიზნების მისაღწევად ნაშრომში გამოყენებულია პოლიტიკის ანალიზის და შედარებითი ანალიზის მეთოდები. პოლიტიკის ანალიზის მეთოდის გამოყენების კუთხით, პირველ რიგში, ყურადღება არის გამახვილებული იმ პოლიტიკაზე, რომელიც ხელისუფლებამ გაატარა საბჭოთა კავშირის დაშლის დღიდან დღემდე შრომითი მიგრაციის პრობლემის მოგვარების, რეგულირების და ლეგალიზების კუთხით;

განხილული და გაანალიზებულია სახელმწიფოს მიგრაციული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები და მარეგულირებელი კანონმდებლობა, კერძოდ, შეფასებულია 2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონი, საქართველოს მთავრობის მიერ შემუშავებული 2013-2015წ და 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიები. დადგენილია მათი ეფექტიანობა ქვეყანაში მიგრაციული პროცესების მართვის და რეგულირების მიმართულებით; პოლიტიკის ანალიზის ბოლო ნაწილი ეხება იმ ძირითადი ხარვეზებისა და პრობლემების წარმოჩენას, რომელიც არსებობს საკანონმდებლო დონეზე შრომითი მიგრაციის პროცესების რეგულირების და მიგრაციული პოლიტიკის ეფექტური განხორციელების კუთხით.

შედარებითი ანალიზის მეთოდის ნაწილში წარმოდგენილი და განხილულია პაკისტანის ახალი შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა და ხაზგასმულია ის ნაბიჯები, რომელიც გადაიდგა ამ ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის რეგულირების და ლეგალიზების კუთხით. შემდეგ შედარებულია საქართველოსა და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა და გამოვლენილია მსგავსებები და განსხვავებები, რაც ამ ორი ქვეყნის შრომით მიგრაციულ პოლიტიკას ახასიათებს. ამ მეთოდის გამოყენება საინტერესოა იმ კუთხით, რომ საქართველოსთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა ქვეყნების გამოცდილების გაზიარებას და გაანალიზებას.

ჩემი აზრით, ნაშრომში გამოყენებული მეთოდები ყველაზე უკეთ ახდენენ კვლევის მიზნების და ამოცანების მიღწევას და იძლევიან დამოუკიდებელი ანალიზის საშუალებას, რაც მნიშვნელოვანია იმისათვის, რომ შრომითი მიგრაციის საკითხით დაინტერესებულმა მკითხველმა ახლებული კუთხით დაინახოს ეს პრობლემა.

კვლევის მიზნების განსახორციელებლად ნაშრომი დაყოფილია რამდენიმე ნაწილად. პირველ თავი ეხება ლიტერატურის მიმოხილვას. მასში წარმოდგენილია ძირითადი სამეცნიერო ლიტერატურა და კვლევები, რომელიც უკავშირდება საქართველოში შრომითი მიგრაციის საკითხის შესწავლას. ლიტერატურის მიმოხილვის ნაწილში მოკლედ არის ხაზგასმული ის ასპექტები, რომელზედაც ყურადღება არის გამახვილებული საქართველოში შრომითი მიგრაციის პრობლემის შესწავლის კუთხით.

ნაშრომის მეორე ნაწილში წარმოდგენილია ძირითადი თეორიები, რომელიც არსებობს შრომითი მიგრაციის სფეროში და ყველაზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს შრომითი მიგრაციის პროცესების შესწავლის მიმართულებით. ასევე ყურადღება არის გამახვილებული არსებული თეორიების გამოყენების შესაძლებლობებზე საქართველოს პირობებში.

ნაშრომის მესამე ნაწილში საუბარია საქართველოდან შრომითი მიგრაციის გამომწვევ მიზეზებზე და ხაზგასმულია ამ პროცესის დადებითი და უარყოფითი შედეგები ქვეყნისათვის.

მეოთხე ნაწილი ეხება საქართველოში არსებული შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის შესწავლას, გაანალიზებას და შეფასებას. მასში წარმოდგენილია შრომით მიგრაციასთან დაკავშირებული სტრატეგიების, საკანონმდებლო დოკუმენტების და ინსტიტუციური ჩარჩოს ანალიზი და შეფასებულია სახელმწიფო პოლიტიკა შრომითი მიგრაციის რეგულირების მიმართულებით. წარმოდგენილია ის ძირითადი გამოწვევები და პრობლემები, რომელიც მიგრაციული პოლიტიკის კუთხით არსებობს ქვეყანაში.

მეხუთე ნაწილში განხილული და გაანალიზებულია პაკისტანის ახალი მიგრაციული პოლიტიკა და ხაზგასმულია ის ძირითადი ცვლილებები, რომელმაც ხელი შეუწყო ამ ქვეყანიდან მიგრაციული პროცესების რეგულირებას და ლეგალიზაციას. ამ ნაწილში ასევე წარმოდგენილია პაკისტანის და საქართველოს მიგრაციული პოლიტიკის შედარებითი ანალიზი. პაკისტანის მაგალითის წარმოდგენა საინტერესოა იმ კუთხით, რომ საქართველოსთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა ქვეყნის გამოცდილების გაზიარებას და გაანალიზებას შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის მიმართულებით.

დასკვაში შეჯამებულია კვლევის შედეგები, წარმოდგენილია რეკომენდაციები და შეფასებები საქართველოში შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის ეფექტური განხორციელების კუთხით.

1. ლიტერატურის მიმოხილვა

შრომითი მიგრაციის შესწავლისას აუცილებელია მისი სწორად განსაზღვრა, ვინაიდან მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფოს მიერ მიგრაციული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების გასაანალიზებლად.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია და მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია შრომით მიგრაციას განსაზღვრავს, როგორც „მოსახლეობის გადაადგილებას მშობლიური ქვეყნიდან სხვა ქვეყანაში დასაქმების მიზნით“. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ასამბლეამ 1990 წლის 18 აპრილს მიიღო კონვენცია „ყველა შრომითი მიგრანტისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის შესახებ“, რომლის თანახმადაც ტერმინი „შრომითი მიგრანტი“ აღნიშნავს პირს, რომელიც იმუშავეს, მუშაობს და მუშაობდა ანაზღაურებად სამუშაოზე სახელმწიფოში, რომლის მოქალაქედაც ის არ ითვლება“ (IOM, 2004).

სამეცნიერო ლიტერატურაში ვხვდებით შრომითი მიგრაციის განსხვავებულ განმარტებებს. ჟ.ა. ზაიონჩკოვსკაია შრომით მიგრაციას განსაზღვრავს, როგორც ადამიანთა დინამიურ, მოქნილ და ყველაზე დიდ მიგრაციულ ნაკადს, რომელიც სტიმულირდება მძიმე ეკონომიკური სიტუაციით (Воробьева, 2001).

რ. ბილსბოროუ და გ. ჰიუგო შრომით მიგრაციას უწოდებენ პროცესს, რომლის დროსაც შრომითი მიგრანტები ქვეყნის მიერ მოზიდულნი არიან მხოლოდ ეკონომიკური საქმიანობის მიზნით და არ წარმოადგენენ მათ მოქალაქეებს (Билсборроу, Хьюго, Оберай, Злотник, 1999).

ჯონ სტილველი და პეტერ ქონგდონი შრომითი მიგრაციის განმარტებისას აღნიშნავენ, რომ შრომითი მიგრაცია შეიძლება გადაიქცეს მუდმივ ემიგრაციად, რომელსაც დაკარგული აქვს შრომითი მიგრაციისათვის დამახასიათებელი ისეთი ნიშანი, როგორცაა მიგრანტის შრომითი საქმიანობის ანაზღაურება საზღვარგარეთ და უცხოელი დამქირავებლისგან მიღებული შემოსავლის გადაგზავნა სამშობლოში (Stillwell, Congdon, 1991)

ნ. ბერულავას 2001 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „მიგრაციული პროცესები საქართველოს სამთომომპოვებელ რეგიონებში“, მიგრაცია განხილულია, როგორც

მიგრანტთა რაციონალური არჩევანი, როცა ადამიანებმა იციან გადაადგილების დანახარჯები და მისგან მიღებული შესაძლო მოგება. ავტორი შრომით მიგრაციას მიიჩნევს ერთ-ერთ ყველაზე ხელმისაწვდომ საშუალებად მათთვის, ვინც იპოვა თავისი ადგილი ეროვნულ ბაზარზე ან ვინც შრომითი ბაზრიდან იყო გარიყული.

2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონის მესამე მუხლში შრომითი მიგრაცია განისაზღვრება როგორც "პირის საქართველოდან შრომითი მოწყობის სახელმწიფოში გასვლა უცხოელ დამსაქმებელთან შრომითი მოწყობისა და ანაზღაურებადი შრომითი საქმიანობის განხორციელების მიზნით ან საქართველოში მუდმივი ბინადრობის ნებართვის არმქონე უცხოელის სხვა სახელმწიფოდან საქართველოში შემოსვლა ადგილობრივ დამსაქმებელთან შრომითი მოწყობისა და ანაზღაურებადი შრომითი საქმიანობის განხორციელების მიზნით“.

ნათია ჭელიძე ნაშრომში „შრომითი მიგრაცია პოსტსაბჭოთა საქართველოში“ გვთავაზობს შრომითი მიგრაციის თანამედროვე დეფინიციას: „შრომითი ემიგრაცია არის გარკვეული დროით (როგორც წესი, 3 თვეზე მეტი) საზღვარგარეთ დასაქმება შემოსავლის მიღების მიზნით. იგი ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისისგან თავდაღწევის მოქნილი სოციალური სტაბილიზატორია, მატერიალური კეთილდღეობის გაუმჯობესების გზაა, მოსახლეობის საშუალო კლასისა და საბაზრო ურთიერთობების ფორმირების ფაქტორია, საერთაშორისო ეკონომიკური გამოცდილების, პროფესიული ცოდნისა და კულტურის გაზიარების საშუალებაა“ (ჭელიძე, 2006).

საქართველოში შრომითი მიგრაციის სფეროში არსებული სამეცნიერო ნაშრომების და კვლევების უმრავლესობა ყურადღებას ამახვილებს ისეთ საკითხებზე, როგორცაა ემიგრანტების დასაქმების სფერო საზღვარგარეთ (ვადაჭკორია 2004), მათი რაოდენობის გამოთვლა (გაჩეჩილაძე, 1997), ემიგრაციის მიმართულებები, ემიგრანტების მიერ გამოგზავნილი ფულადი დახმარები ოდენობა და მათი დასაქმების სფერო, არალეგალური შრომითი მიგრაციის საფრთხე და ტრეფიქინგი (გუგუშვილი, 1998).

თამარ ზურაბიშვილი თავის სადოქტორო ნაშრომში „შრომითი ემიგრაცია დაბა თიანეთიდან: ემიგრაციული ქსელების განვითარება“ ყურადღებას ამახვილებს

ემიგრანტების ემიგრაციული ქსელებზე, როგორც შრომითი მიგრაციის მასტიმულირებელ ფაქტორებზე. ის აცხადებს, რომ ქართველი შრომითი ემიგრანტების ემიგრაციული ქსელები ხელს უწყობენ საქართველოდან შრომითი ემიგრაციის სტიმულირებას და გადამწყვეტ როლს თამაშობენ პოტენციური ემიგრანტების საზღვარგარეთ გამგზავრებაში (ზურაბიშვილი, 2007).

საქართველოში ჩატარებული კვლევების მიხედვით, თითქმის ყველა ოჯახში ერთი ან რამდენიმე წევრი იმყოფებოდა ემიგრაციაში. მათი ემიგრაციაში წასვლის მიზეზებს შორის ხაზგასმულია უმუშევრობის მაღალი დონე და დასაქმებულთა დაბალი ანაზღაურება, რომელიც უბიძგებს მოსახლეობის დიდ ნაწილს ეძიოს სამსახური საზღვარგარეთ, ხოლო იქ მიღებული შემოსავლით საქართველოში დარჩენილი ოჯახები უზრუნველყონ მატერიალურად. ფინანსური ტრანსფერები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სამშობლოში დარჩენილი მიგრანტთა ოჯახების შემოსავლების გაუმჯობესების კუთხით (ბარულაშვილი, 2005).

შრომითი მიგრაციის შესწავლაში დიდი წვლილი შეიტანა მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მხარდაჭერით 2003 წელს განხორციელებულმა კვლევამ, რომლის საშუალებითაც პირველად შეიქმნა საქართველოს მოსახლეობის შრომითი მიგრაციის შესახებ მკაფიო სურათი (IOM, 2003).

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნულმა სამსახურმა 2008 წელს ჩაატარა კვლევა, რომლის შედეგად 7000 ქართული ოჯახი გამოიკითხა. კვლევის შედეგებით გამოირკვა, რომ თითქმის ყოველ მეათე ოჯახში ერთი ან რამდენიმე წევრი იმყოფება ემიგრაციაში. კვლევამ ასევე გამოავლინა მიგრაციის მიზეზებთან დაკავშირებით სტატისტიკური ინფორმაცია. შედეგების მიხედვით დადასტურდა, რომ მიგრაციის მთავარი მიზეზი არის ეკონომიკური და სოციალური ვითარება, ვინაიდან გამოიკითხულთა 75.5% - მა ემიგრაციის მიზეზად დაასახელა სამუშაოს მოძებნა, 11.8% უპირატესობა მიანიჭა განათლებას, 3.2% ოჯახის გაერთიანებას, ხოლო 0.8% - სამედიცინო მკურნალობას.

საყურადღებოა, საერთაშორისო ორგანიზაციების: USAID-ისა და SAVE the CHILDREN-ის ერთობლივი ძალისხმევით 1996, 2002, 2004 წლებში საქართველოს ყველა

რეგიონში შერჩევითი გამოკითხვის მეთოდით ჩატარებული კვლევა შინამეურნეობების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ, სადაც მნიშვნელოვანწილად იყო ჩართული მიგრაციის საკითხები. გამოკვლევის მონაცემების თანახმად, საქართველოდან ყოველი მეათე მოსახლე ემიგრირებულია (Dershem, Khoperia, 2004).

როგორც ლიტერატური მიმხილვიდან ჩანს, შრომით მიგრაციასთან დაკავშირებული ლიტერატურა უფრო მეტად აქცენტს აკეთებს შრომითი მიგრაციის მიზეზებზე და მის შედეგებზე. მათი მიზანია გამოყოს ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური, სოციალური თუ დასაქმების პრობლემატიკა, რომელიც ასტიმულირებს საქართველოდან მოსახლეობის მასობრივ გასვლას საზღვარგარეთ.

2. შრომითი მიგრაციის თეორიები

ნაშრომის ამ ნაწილში წარმოდგენილი, განხილული და გაანალიზებულია ძირითადი თეორიები, რომლებიც არსებობს შრომითი მიგრაციის საკითხთან დაკავშირებით და რომლებიც დღესდღეობით ყველაზე მნიშვნელოვან როლს თამაშობს შრომითი მიგრაციის პროცესების შესწავლის მიმართულებით. ასევე ყურადღება არის გამახვილებული ამ თეორიების გამოყენების შესაძლებლობებზე საქართველოსთან მიმართებაში.

შრომითი მიგრაციის სფეროში არსებული თეორიები ცდილობენ მიგრაციის მიზეზების ახსნას და გამოყოფენ განსხვავებულ და ურთიერთსაწინააღმდეგო ფაქტორებს, რომელიც მნიშვნელოვანია პრობლემის შესწავლის კუთხით. დღესდღეობით არ არსებობს შრომითი მიგრაციის ისეთი თეორია, რომელიც მოიცავდა მიგრაციის შესწავლასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა მიდგომებს და პერსპექტივებს. თითოეული თეორია სხვადასხვა კუთხით განიხილავს შრომით მიგრაციას და ყურადღებას ამახვილებს განსხვავებულ ასპექტებზე. ეს შეიძლება იყოს მხოლოდ ეკონომიკური მოტივები (Stark 1991) ან ქვეყნებს შორის არსებული განსხვავებები შემოსავლების დონის მიხედვით (Todaro, 1976). ზოგიერთი თეორია ხაზს უსვამენ ოჯახის როლს ემიგრაციის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას და, შესაბამისად, განიხილავს ემიგრაციას, როგორც შემოსავლების დივერსიფიკაციის ოჯახურ სტრატეგიას (Massey, Joaquin, Koucouci, Pellegrino, Taylor, 1998); თეორიტიკოსთა ნაწილი თვლის, რომ მიგრაცია გამოწვეულია “თანამედროვე ინდუსტრიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი მოთხოვნით მუშახელზე” და აკავშირებენ მიგრაციას მსოფლიო ბაზრის სტრუქტურაში მიმდინარე ცვლილებებთან, რომელთა შედეგადაც “კაპიტალისტური ეკონომიკური ურთიერთობების გავრცელება პერიფერიულ, არაკაპიტალისტურ საზოგადოებებში ქმნის მობილურ მოსახლეობას, რომელსაც აქვს მიდრეკილება საზღვარგარეთ მიგრაციისკენ” (Massey, 1993). არსებობს ასევე თეორიების ნაწილი, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს ემიგრაციული ქსელების, როგორც დამოუკიდებელი აქტორების როლზე მიგრაციის პროცესში (Simmons 2002).

მიგრაციის ნეოკლასიკური თეორია შრომითი მიგრაციის შესწავლისას ყურადღებას ამახვილებს ეკონომიკურ მოტივებზე და ქვეყნებს შორის არსებულ განსხვავებებზე შემოსავლების დონის მიხედვით. ამ თეორიის მიმდევრები, ტორადო და სტარკი, თავიანთ ნაშრომებში "Internal Migration in Developing Countries" და "The Migration of Labor" შრომით მიგრაციას ხსნიან ქვეყნებს შორის ეკონომიკური განვითარების დონეების სხვაობით, კერძოდ, შრომის ანაზღაურებაში განსხვავებით და აღნიშნავენ, რომ სამუშაო ძალა მიემართება იქ, სადაც შრომის მაღალი ანაზღაურებაა. მათი თეორიის თანახმად შრომითი მიგრაციის გამომწვევი მიზეზი არის ეკონომიკური განვითარების არათანაბარი დონე, რომელიც უბიძგებს ადამიანებს დატოვონ ქვეყანა, სადაც მაღალია უმუშევრობა და დაბალია შრომითი ანაზღაურება და წავიდნენ საზღვარგარეთ, სადაც არსებობს დასაქმების მეტი შესაძლებლობა და შემოსავალიც უფრო მეტია.

მიგრაციის ახალი ეკონომიკური თეორია განიხილავს ემიგრაციას, როგორც შემოსავლების დივერსიფიკაციის ოჯახურ სტრატეგიას. ამ თეორიის თანახმად მიგრაციაზე გადაწყვეტილება მიიღება არა ცალკეული ინდივიდების, არამედ კოლექტიურად, ოჯახის წევრების მიერ. ამრიგად, გადამწყვეტი აქტორი ამ თეორიაში არის ოჯახი, ხოლო ინდივიდი გვევლინება ოჯახის ნების შემსრულებლად, ვინაიდან მისი ემიგრაციის მიზანს სამშობლოში დარჩენილი ოჯახის წევრების მატერიალური მოთხოვნა წარმოადგენს. ამ თეორიის მიზანია არა მარტო შემოსავლის მაქსიმიზაცია, არამედ საკუთარ ქვეყანაში შრომის ბაზრის, დაზღვევისა და საკრედიტო სისტემის არასაკმარისად განვითარებასთან დაკავშირებული რისკების მინიმიზაცია. ამ რისკების გადალახვა შეიძლება უფრო მეტი სტიმული იყოს ოჯახისთვის, ვიდრე ხელფასებს შორის სხვაობა. (Massey, et al. 1998).

მეორადი შრომის ბაზრის თეორია აღნიშნავს, რომ ეკონომიკური განვითარების პოსტინდუსტრიულ ეტაპზე მდიდარი ქვეყნების შრომის ბაზარზე ჩნდება იაფ უცხოელ მუშახელზე მუდმივი მოთხოვნა. ეროვნული სამუშაო ძალის სტაბილური სამუშაო ადგილებითა და მაღალი ხელფასით უზრუნველყოფა ხდება შრომის ბაზრის პირველადი სექტორით, მეორადი სექტორი კი თავისი დამახასიათებელი ნიშნების გამო, როგორცაა

მაგალითად არასტაბილური დასაქმება, დაბალი ხელფასი, პროფესიული ზრდის მცირე შესაძლებლობა და სხვ. ნაკლებად მიმზიდველია მათთვის და მას უთმობენ უპრეტენზიო შრომით იმიგრანტებს (Piore, Portes, Basch, 1995).

სეგმენტური მუშახელის ბაზრის თეორიის წარმომადგენელი მაიკლ პიორე მიიჩნევს, რომ საერთაშორისო მიგრაცია არ არის გამოწვეული მიგრანტების ქვეყნებში არსებული დაბალი ხელფასებითა თუ უმუშევრობის მაღალი დონით, არამედ გამოწვეულია მიმღებ ქვეყნებში არსებული მოთხოვნით სპეციფიკური ხასიათის მუშახელზე, რომელიც თანახმაა დაიკაოს შრომის ბაზარზე ის ადგილი და იმ ფასად, რომელზეც ადგილობრივი მოსახლეობა არ თანხმდება (Piore, 1979).

1998 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში „Theories of International Migration: Population and Development“, რომელიც ეხება საზოგადოებრივი კაპიტალის თეორიას და რომლის ავტორიც არის მასსეი, ასევე, 2002 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში "Teaching Migration and Globalization“, რომელიც უკავშირდება მიგრაციული ქსელების თეორიას ყურადღება არის გამახვილებული მიგრანტთა ქსელების როლზე, რომლებმაც უკვე შექმნეს ადგილობრივ შრომის ბაზარზე დამკვიდრების გარკვეული სქემები და განავითარეს ინფრასტრუქტურა. ამ თეორიების თანახმად, ემიგრაციის შესახებ გადაწყვეტილებების მიღება ხდება იმ სოციალური კავშირების ზემოქმედების ქვეშ, რომლებიც აკავშირებს საზღვარგარეთ ემიგრანტებს და მათ სამშობლოში დარჩენილ ოჯახის წევრებს. მიგრანტთა თავდაპირველი ნაკადები საფუძველს უქმნის მიგრაციული ქსელის ფორმირებას, რაც თავის მხრივ ასუსტებს მიგრაციის ბარიერებს და კიდევ უფრო აძლიერებს იმიგრაციულ ტალღას. ქსელი აღრმავებს თანამემამულეებთან კავშირს, ამარტივებს იმიგრირების პროცესებს და უცხო გარემოში ქმნის საიმედო დასაყრდენს. ის გვევლინება როგორც დამოუკიდებელი აქტორი ემიგრაციის პროცესში.

ადამიანური კაპიტალის თეორიაში მიგრაციის მიზეზებს განიხილავენ მიკროდონეზე. თითოეული მიგრანტი მოიაზრება როგორც მის განათლებაში, კვალიფიკაციაში და სამედიცინო მომსახურებაში ინვესტირების შედეგი. მიგრირების პროცესში ადამიანური კაპიტალის თეორია გარდა ეკონომიკურისა, მხედველობაში იღებს,

ასევე ფსიქოლოგიურ დანაკარგებს, როგორცაა: განშორება ახლობლებთან; არამატერიალური ფაქტორები – კლიმატი, უფრო მაღალი დონის კულტურასთან და სხვა საზოგადოებრივ სიკეთესთან ხელმისაწვდომობა და სხვა, რაც, უმეტესწილად, მიგრაციის ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორიის მიღმა რჩებოდა (Chiswick, 2000).

ტექნოლოგიური განვითარების თეორიის წარმომადგენლის ჯორჯ საიმონის აზრით, მიგრაციული პროცესები დადებითი მუხტის მატარებელია მიმღები ქვეყნის ეკონომიკური და დემოგრაფიული განვითარებისთვის, მიგრანტები სავსებით ანაზღაურებენ იმ საზოგადოებრივ საქონლის ღირებულებას, რითაც ისინი სარგებლობენ, რადგან თვითონ აწარმოებენ, ნაწილობრივ მოიხმარენ კიდევ და იხდიან გადასახადებს (Simon, 1989).

მიგრაციული ქსელების თეორიას საფუძვლად უდევს ცნება „მიგრანტთა საზოგადოება“. მიგრანტთა თავდაპირველი ნაკადები საფუძველს უქმნის მიგრაციული ქსელის ფორმირებას, რაც ასუსტებს მიგრაციის ბარიერებს და კიდევ უფრო აძლიერებს იმიგრაციულ ტალღას. ქსელი აღრმავებს თანამემამულეებთან კავშირს და ასრულებს ინფორმატორის როლს (Simmons, 2002).

კუმულაციური მიზეზობრიობის თეორია მიგრაციული ქსელების თეორიის თავისებური განვითარებაა. მიგრანტთა მიერ შექმნილი სოციალური ინფრასტრუქტურა მიგრაციულ პროცესებს სძენს ძლიერ შინაგან ინერციას, რაც მიგრანტებს ეხმარებათ წინააღმდეგობა გაუწიონ შემზღუდავი იმიგრაციული პოლიტიკის მანიპულაციებს (Massey, 1993).

მიგრაციული სისტემების თეორია შრომის მსოფლიო ბაზრის, მსოფლიო სისტემებისა და კუმულაციური მიზეზობრიობის თეორიების გაერთიანებაა. ამ თეორიის თანახმად შრომითი მიგრაცია განპირობებულია სხვადასხვა ფაქტორით. მისი ახსნისთვის აუცილებელია სისტემა განვიხილოთ მთლიანობაში. ეს თეორია გეოგრაფიული სიახლოვის ფაქტორს არ განსაზღვრავს როგორც აუცილებელ პირობას. არამედ აღნიშნავს, რომ ტერიტორიულად დაშორებული ქვეყნები შეიძლება წარმოადგენდნენ გლობალური მიგრაციული სისტემის მნიშვნელოვან ნაწილს (Bilborrow, Kritz, Zlotnik, Kaa, Massey, 1981).

ერთი შეხედვით შეიძლება აღნიშნული თეორიები მივუსადაგოდ საქართველოს ამჟამინდელ მდგომარეობას, რადგან სიღარიბე, უმუშევრობა და სოციალურ-ეკონომიკური ფონი ჩვენი ქვეყნისათვის კვლავ დაუძლეველ გამოწვევას წარმოადგენს. თუმცა, თუ ამ თეორიებს მოვარგებთ ქართულ რეალობას, მაშინ მიგრაციაში ბევრად უფრო მეტი ადამიანი უნდა მიდიოდეს ვიდრე ეს რეალურად ხდება. თუმცა, ეკონომიკურად განუვითარებელი ქვეყნების მაგალითზე პორტესი და რემბო აღნიშნავენ, რომ ყველაზე გაჭირვებული ადამიანები, როგორც წესი იშვიათად მიდიან ემიგრაციაში, ვინაიდან მათ არ აქვთ შესაძლებლობა და მატერიალური რესურსი დააფინანსონ თავიანთი მოგზაურობა საზღვარგარეთ და არ გააჩნიათ სოციალური კავშირები. ამიტომ მათი აზრით, გასაკვირი ის კი არ არის რატომ მიდიან ეკონომიკურად გაჭირვებული ადამიანები მიგრაციაში, არამედ ის, რომ ასეთი მძიმე ეკონომიკური პირობების მიუხედავად ემიგრაციაში მოსახლეობის მცირე ნაწილი მიდის (Portes, 1995). აქედან გამომდინარე, მხოლოდ ეკონომიკური საკითხები არ თამაშობს გადამწყვეტ როლს ემიგრაციის პროცესში, არამედ მნიშვნელოვანია სხვა ფაქტორების გათვალისწინებაც.

3. საქართველოდან შრომითი მიგრაციის დადებითი და უარყოფითი შედეგები

საქართველოდან შრომითი მიგრაცია მეოცე საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაიწყო. 1991-1995 წლები საქართველოში გამოირჩეოდა უდიდესი ემიგრაციული ტალღით. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში დაიწყო საქართველოდან მოსახლეობის ინტენსიური გასვლა. ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებამ მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი აიძულა ფიზიკური გადარჩენისთვის გამოსავალი საზღვარგარეთ დასაქმებაში ეძებნა. დასაქმების შესაძლებლობების შეზღუდულობა, სამუშაო ძალის დაბალი ფასი, შრომის ბაზრის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის პირობების არარსებობა და არასტაბილური ვითარება იყო ის ძირითადი მიზეზები, რამაც უზიდავა საქართველოს მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ ნაწილს სამუშაო ეძებნა საზღვარგარეთ (ვირსალაძე, 2015).

საქართველოში შრომითი მიგრაცია წარმოადგენს სოციალურ-ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ პრობლემებს და გავლენას ახდენს ქვეყნის განვითარებაზე, მის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობაზე. მას აქვს როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი შედეგი ქვეყნისათვის. ერთის მხრივ, შრომითი მიგრაცია განიხილება, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ხელისშემშლელი ფაქტორი, ვინაიდან ქვეყნიდან გადის მნიშვნელოვანი სამუშაო ძალა, თუმცა ამ პროცესს დადებითი ეფექტიც აქვს. მას განიხილავენ, როგორც ქვეყნის ეკონომიკის გადარჩენის სტრატეგიას, რაზედაც მეტყველებს ემიგრანტების მიერ გამოგზავნილი ფულადი გზავნილები. აღნიშნული ფულადი დახმარებები საქართველოში ბევრი ოჯახის არსებობის ერთადერთი წყარო და საშუალებაა, რომელიც ხელს უწყობს მათი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას და ასევე ქვეყნის ეკონომიკაზეც დადებით გავლენას ახდენს (ვირსალაძე, 2015). 2014 წლის საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტოს მონაცემებით საქართველოში შემოსული ფულადი გზავნილების ოდენობა 1.440 მილიარდ დოლარზე მეტი იყო და საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტის 8.7% შეადგინა. 2016 წელს საქართველოს

ეროვნულმა ბანკმა გამოაქვეყნა უცხოეთიდან საქართველოში ფულადი გზავნილების სტატისტიკა. აღნიშნული სტატისტიკის თანახმად 2016 წლის ნოემბერში ქვეყანაში შემოსული ფულადი გზავნილების ნაკადების მოცულობამ 97.8 მლნ აშშ დოლარი, ანუ 242.1 მლნ ლარი შეადგინა, რაც 14.8 პროცენტით (12.6 მლნ აშშ დოლარით) მეტია 2015 წლის ნოემბრის ანალოგიურ მაჩვენებელზე (საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, 2016). შესაბამისად, საქართველოში ფულადი გზავნილები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სიღარიბის დონის შემცირების კუთხით. თუმცა საქართველოში ძალიან დაბალია ფულადი გზავნილების დაგროვების და სამეწარმეო საქმიანობაში მისი ინვესტირების წილი, მათი დიდი ნაწილი იხარჯება არამწარმოებლურ საქონელზე და იშვიათ შემთხვევაში ხორციელდება მისი ინვესტირება განათლებაში, ჯანდაცვასა და უძრავ ქონებებში (European Training Foundation, 2013).

საქართველოდან შრომით მიგრაციას აქვს მრავალი უარყოფითი მხარე. მიგრაციის უარყოფითი სალდოს პირობებში ის აუარესებს ქვეყნის დემოგრაფიულ მდგომარეობას. 2014 წელს ჩატარებული საყოველთაო აღწერის მონაცემებით დასტურდება, რომ 2002 წლის აღწერის მონაცემებთან შედარებით საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა დაახლოებით 600 000 ადამიანით შემცირდა და 2015 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით 3,729, 500 ადამიანი შეადგინა (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2015). გაეროს შეფასებით, თუ გაგრძელდა არსებული დემოგრაფიული ტენდენციები 2000-2050 წწ. საქართველოს მოსახლეობა 2 მლნ-ით შემცირდება, რაც ამჟამინდელი მოსახლეობის თითქმის 40%-ს შეადგენს (IOM, 2003).

დემოგრაფიულ ფაქტორთან ერთად აუცილებელია განვიხილოთ შრომითი მიგრაციის ფემინიზაციის საკითხი, რომელიც მიჩნეულია შრომითი მიგრაციის განვითარების ახალ ეტაპად. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ძალიან დიდი რაოდენობით ქალი გავიდა ქვეყნიდან შრომით ემიგრაციაში, რომელთა საშუალო ასაკი არის 30-40 წლამდე (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2016). ქალთა შრომით ემიგრაციას მოყვება რიგი პრობლემები, რომელთა შორის პირველ რიგში აღსანიშნავია ოჯახური ურთიერთობების რღვევა, ასევე უარესდება ბავშვების აღზრდის

პირობები და ხდება ქვეყნიდან ფერტილური ასაკის ახალგაზრდობის გასვლა (ჭელიძე, 2000).

საქართველოდან შრომით მიგრანტთა შორის საკმაოდ მაღალი წილია ახალგაზრდებისა, რომლებიც წარმოადგენენ მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ, შრომისუნარიან და რეპროდუქციულ ნაწილს (ვირსალაძე, 2015). ასევე შრომითი მიგრანტების უმრავლესობა გამოირჩევა მაღალი კვალიფიკაციით და განათლების დონით (ჭელიძე, 2006). მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მიგრაცია ე.წ „ტვინების გადინება“ გულისხმობს ინტელექტუალური და შრომითი პოტენციალის შემცირებას ქვეყანაში, რაც საბოლოო ჯამში ეკონომიკურ, დემოგრაფიულ და სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ განვითარებაზე ახდენს გავლენას.

შრომითი მიგრაცია ასევე წარმოშობს ტრეფიგინგის საფრთხეს. ამის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი არის ის, რომ საქართველოდან შრომითი მიგრაცია არის ძირითადად არალეგალური სახის და შრომითი მიგრანტები საზღვარგარეთ არალეგალურად არიან დასაქმებულები. ასეთ პირობებში ტრეფიგინგის რისკი იმატებს, და არალეგალური მიგრაციის პირობებში სახელმწიფოს არ გააჩნია არანაირი მექანიზმი მასთან ბრძოლისათვის (ესაძე, 2010).

როგორც შრომითი მიგრაციის შედეგებიდან ირკვევა, ამ პროცესს საქართველოსთვის უფრო მეტად უარყოფითი ეფექტი აქვს, ვიდრე დადებითი. სწორედ ამიტომ, ის წარმოადგენს ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის პრობლემურ მხარეს და პოლიტიკის დღის წესრიგის აქტუალურ საკითხს. თუმცა, შესაძლებელია ქვეყანამ შრომითი მიგრაციისგან მიიღოს დადებითი შედეგი, თუმცა ამისათვის საჭიროა ხელისუფლების მიერ სწორი მიგრაციული პოლიტიკის გატარება.

4. შრომითი მიგრაციის პოლიტიკა საქართველოში

4.1 შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების ისტორია

შრომითი მიგრაციის გამართული პოლიტიკა და მისი სწორი რეგულირება ნებისმიერი ქვეყნის პოლიტიკის დღის წესრიგის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია. ქვეყნის მიერ შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის სწორი დაგეგმვა და მისი მართვის ეფექტიანობა საჭიროა შრომით მიგრაციასთან დაკავშირებული პრობლემების უკეთესად გადაჭრისთვის. თანმიმდევრული მიგრაციული პოლიტიკის არსებობით, გამართული ინსტიტუციური და სამართლებრივი სისტემის შემუშავებით შესაძლებელია ქვეყანამ დადებითი შედეგი მიიღოს შრომითი მიგრაციიდან.

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში შრომითი მიგრაციის პრობლემა დამოუკიდებლობის პირველივე წლებიდან არსებობს და ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდებარეობის, მისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების და პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინებით დღემდე სერიოზულ გამოწვევას წარმოადგენს ქვეყნისათვის.

აღსანიშნავია, რომ შრომითი მიგრაციის საკითხი დიდი ხნის განმავლობაში არ იდგა პოლიტიკის დღის წესრიგში. უფრო მეტიც, 2012 წლამდე ქვეყანაში არ არსებობდა ოფიციალური დოკუმენტი შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის რეგულირების კუთხით. ევროკავშირთან და სხვა ევროპულ სტრუქტურებთან დაახლოებამ ქვეყნის წინაშე დააყენა შიდა და გარე მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების აუცილებლობა.

ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში საქართველომ მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების კუთხით, რაც ეროვნულ დონეზე მიგრაციის თანმიმდევრული პოლიტიკის შექმნას გულისხმობს.

ევროკავშირთან სამეზობლო პოლიტიკამ საქართველოს წინაშე წარმოშვა ახალი ვალდებულებები მიგრაციის დარეგულირების და ლეგალიზაციის მიმართულებით, კერძოდ, საჭირო გახდა საქართველოს მთავრობის სამოქმედო გეგმაში კონცენტრირება მომხდარიყო ეროვნულ პრიორიტეტებზე, მათ შორის მთავრობას უნდა უზრუნველყო შრომითი მიგრაციის მართვის თანამედროვე სისტემის შემუშავება. შესაბამისად,

შრომითი მიგრაცია და მიგრაციული პროცესების მართვა ქვეყნის შიდა და საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად იქცა.

შრომითი მიგრაციის მართვის მიმართლებით ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯი გადაიდგა 1997 წელს, როცა პრეზიდენტის მიერ დამტკიცებულ იქნა საქართველოს მიგრაციის პოლიტიკის კონცეფცია. 2016-2020 წლის მიგრაციის სტრატეგიაში აღნიშნულია, რომ ეს დოკუმენტი წარმოადგენდა მიგრაციის პოლიტიკის განმსაზღვრელ დოკუმენტს, რომელშიც წარმოდგენილი იყო სახელმწიფოს ხედვა იმიგრაციული პროცესების რეგულირების, საერთაშორისო დაცვის და შიდა მიგრაციის შესახებ. თუმცა, კონცეფცია ატარებდა დეკლარირებულ ხასიათს და არ გააჩნდა განმხორციელების მექანიზმი კონკრეტული სამოქმედო გეგმის სახით.

მიგრაციის პოლიტიკის განხორციელების მიმართლებით შემდეგი ეტაპი იყო მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისიის შედეგად მიგრაციის მართვის, მიგრაციული პროცესების წარმართვის ერთიანი ხედვის შესამუშავებელი პლატფორის შექმნა 2010 წელს, რომლის ფარგლებშიც მიგრაციის მართვის პროცესში მონაწილე უწყებების ჩართულობით მომზადდა მიგრაციის ეროვნული სტრატეგიის პროექტი. საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული 2013-2015 წლის მიგრაციის სტრატეგიამ და მისმა სამოქმედო გეგმამ მნიშვნელოვანი საფუძველი ჩაუყარა მიგრაციის მართვის მექანიზმების ინსტიტუციურ განვითარებას საქართველოში.

2012-2015 წლები შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის განვითარების კუთხით არის ძალიან მნიშვნელოვანი თარიღი, ვინაიდან ამ წლებში შემუშავდა და მთავრობის მიერ დამტკიცდა პირველი საკანონმდებლო აქტი შრომითი მიგრაციის სახელმწიფო პოლიტიკის რეგულირების და მართვის მიმართულებით. ეს აქტი არის 2015 წლის კანონი „შრომითი მიგრაციის შესახებ“, რომელიც კანონპროექტის სახით იქნა შემუშავებული 2012 წელს საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ. აღნიშნული კანონი მნიშვნელოვანია იმ კუთხით, რომ ის განსაზღვრავს შრომითი მიგრაციის სფეროსთვის მიკუთვნებულ საკითხებს და ურთიერთობებს, ასევე განსაზღვრავს შრომითი მიგრაციის სფეროში სახელმწიფო მმართველობის

განმხორციელებელ ორგანოებს და მათ უფლება-მოვალეობებს. ის ადგენს შრომითი მიგრაციის სფეროში მარეგულირებელ ეროვნულ მექანიზმებს და განსაზღვრავს ამ სფეროში სახელმწიფო მმართველობის განმხორციელებელ ინსტიტუტებს. 2015 წლის კანონი „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ არეგულირებს პირის საქართველოს ფარგლებს გარეთ შრომით მოწყობას და მის მიერ ანაზღაურებადი შრომითი საქმიანობის განხორციელებას. მისი მთავარი მიზანია, ხელი შეუწყოს ლეგალური შრომითი მიგრაციის განვითარებას და ამ გზით მოახდინოს არალეგალური შრომითი მიგრაციისა და ტრეფიკინგის შემთხვევების შემცირება.

საქართველოში შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების ბოლო ეტაპი უკავშირდება 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიის შემუშავებას. ეს დოკუმენტი წარმოადგენს მიგრაციის მართვის მექანიზმების ინსტიტუციური განვითარების და მათი ფუნქცია-მოვალეობების უფრო ყოვლისმომცველ სტრატეგიას. 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიის მიზანია ხელი შეუწყოს მიგრანტთა შრომითი უფლებების დაცვას, დაბრუნებული მიგრანტების რეინტეგრაციას, შრომითი მიგრაციის დადებითი ეკონომიკური ასპექტების გამოყენებას ქვეყნის განვითარებისათვის და ლეგალური მიგრაციის შესაძლებლობების გაზრდას. სტრატეგის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს საქართველოში არსებული მიგრაციულ პოლიტიკა დაუახლოვოს ევროპულ სტანდარტებს და შექმნას სრულყოფილი საკანონმდებლო და ინსტიტუციური სივრცე.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ითქვას, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლიდან 2012 წლამდე ქვეყანაში არ არსებობდა არანაირი ხედვა, სტრატეგია და დოკუმენტი შრომითი მიგრაციის რეგულირების მიმართლებით თუ არ ჩავთვლის 1997 წლის საქართველოს მიგრაციის პოლიტიკის კონცეფციას, რომელსაც არ გააჩნდა განმხორციელების მექანიზმი და კონკრეტული სამოქმედო გეგმა.

დღესდღეობით საქართველოში შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის განმსაზღვრელი და მარეგულირებელი სამი ძირითადი დოკუმენტი არსებობს: 1. 2015 წლის კანონი „შრომითი მიგრაციის შესახებ“; 2. საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული 2013-2015 წლის მიგრაციის სტრატეგია და 3. საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული

2016-2020 წლის მიგრაციის სტრატეგია. ეს ის დოკუმენტებია, რომლიც საფუძველზეც სახელმწიფო ცდილობს მართოს ქვეყანაში არსებული მიგრაციული პროცესები და შეიმუშაოს შრომითი მიგრაციის რეგულირების და ლეგალიზების გზები. თუმცა, საქართველოში არსებული ვითარებიდან გამომდინარე შრომითი მიგრაციის ლეგალიზაცია და რეგულირება კვლავაც უმწვავეს და გადაუჭრელ პრობლემად რჩება. სწორედ ამიტომ, მნიშვნელოვანია მოხდეს მიგრაციული პოლიტიკის გაანალიზება-შეფასება და გამოვლენილ იქნას ხარვეზები და ნაკლოვანებები.

4.2 შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის ანალიზი

როდესაც შრომითი მიგრაციის პოლიტიკას ვაანალიზებთ, პირველ რიგში საჭიროა შევავსოთ 2015 წელს მიღებული კანონი „შრომითი მიგრაციის შესახებ“, ვინაიდან ის წარმოადგენს ერთადერთ საკანონმდებლო აქტს შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის რეგულირების და მართვის მიმართულებით. ამ კანონის თანახმად, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს კომპეტენციაში შედის შრომითი მიგრანტების სოციალური, ეკონომიკური, შრომითი და სხვა უფლებების დაცვა და მათი საქმიანობის მონიტორინგი; მას ასევე ევალება აღმასრულებელი ხელისუფლებისა და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების, სოციალური დახმარებისა და დასაქმების სახელმწიფო სააგენტოს, დასაქმების კერძო ფირმების საქმიანობის კოორდინაცია შრომითი მიგრაციის სფეროში. თუმცა, კანონში არ არის განსაზღვრული სამინისტროს როლი და ვალდებულებები მიგრაციული პროცესების ორგანიზების საქმეში. აღნიშნული კანონით სამინისტროს ეკისრება მხოლოდ მაკონტროლებლის ფუნქციები საკმაოდ ბუნდოვანი და მოუქნელი მექანიზმებით. რეალურად საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო უნდა ასრულებდეს მთავარ როლს შრომითი მიგრაციის პროცესების რეგულირებაში, განსაკუთრებით, თანამედროვე ეტაპზე, როცა ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის რეგულირების სამართლებრივი ბაზა კერ კიდევ ფორმირების პროცესშია. მან უნდა უზრუნველყოს შრომითი მიგრაციის ლეგალური ორგანიზება ოფიციალური არხების მეშვეობით, მიიღოს მონაწილეობა მიგრაციის სფეროში ორმხრივი

სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებების გაფორმებასა და სამუშაო ადგილების მოპოვების პროგრამების განხორციელებაში; სამინისტრომ უნდა უზრუნველყოს დასაქმების კერძო სააგენტოების საქმიანობის ნორმატივიზაცია და უზრუნველყოს შრომით ემიგრანტთა რეგისტრირება და აღრიცხვა. მსგავსი სისტემა არსებობს მსოფლიოს მრავალ სახელმწიფოს პრაქტიკაშია მაგალითად პაკისტანში.

2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონის მერვე თავში საუბარია იურიდიული პირის, ინდივიდუალური მეწარმის ან უცხო ქვეყნის საწარმოს ან არასამეწარმეო იურიდიული პირის ფილიალის ვალდებულებებზე, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს უცხოელი დამსაქმებლის მიერ შრომით ემიგრანტთან შრომითი ხელშეკრულების დადება და საქართველოდან გამსვლელ შრომით ემიგრანტს გამგზავრებამდე მიაწოდოს ინფორმაცია. აღსანიშნავია, რომ არ არსებობს ოფიციალური მონაცემები საქართველოში მსგავსი იურიდიული პირების, უცხო ქვეყნის საწარმოების თუ სააგენტოების შესახებ. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს შრომისა და დასაქმების პოლიტიკის დეპარტამენტის დასაქმების ხელშეწყობის სამმართველოს უფროსი სპეციალისტის, ბატონი გიორგი ბუნტურის განცხადებით, საქართველოში არსებობდა რამდენიმე მსგავსი სააგენტო, რომელსაც შეეძლო დახმარებოდა შრომით მიგრაციაში წასვლის მსურველს დამსაქმებელთან დაკავშირებაში და უზრუნველყო შრომითი ხელშეკრულების გაფორმება უცხოელ დამსაქმებელსა და საქართველოდან გასვლის მსურველ შრომით ემიგრანტს შორის. თუმცა, ამ სააგენტოების მიმართ საზოგადოებამ არ გამოავლინა დაინტერესება და შესაბამისად მიმართვიანობაც იმდენად დაბალი იყო, რომ სამინისტროს არ გააჩნია ოფიციალური მონაცემი მათ შესახებ.

ჩემი აზრით, ამის ერთ-ერთი მიზეზი არის ის, რომ მოსახლეობა არ არის ინფორმირებული მსგავსი დაწესებულებების არსებობის, მათი უფლება-მოვალეობების შესახებ და არ გააჩნია ნდობა მათ მიმართ.

რაც შეეხება 2013-2015 წლის და 2016-2020 წლის მიგრაციის სტრატეგიებს, ისინი მნიშვნელოვან დოკუმენტებს წარმოადგენენ საქართველოში შრომითი მიგრაციის

პოლიტიკის გატარების მიმართლებით. აღნიშნული სტრატეგიები წარმოადგენენ სამოქმედო გეგმას და სთავაზობენ საქართველოს ევროპული სტანდარტების შესაბამისი მიგრაციული პოლიტიკის შემუშავებას. მაგალითად, საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული 2013-2015 წლის მიგრაციის სტრატეგია გვთავაზობს მიგრაციის პროცესების მართვის გზებს, რაც გულისხმობს ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, არალეგალურ მიგრაციასა და ტრეფიქინგთან ბრძოლას, მიგრანტთა უფლებებისა და მათი სოციალური დაცვის უზრუნველყოფას. ამ სტრატეგიის მიზანია განსაზღვროს სახელმწიფო პოლიტიკა მიგრაციის სფეროში. თუმცა, აღნიშნული სტრატეგიის ნაკლოვანება ისაა, რომ მასში მეტი ყურადღებაა გამახვილებული ქვეყნის შიგნით შრომითი მიგრაციის პრობლემის მოგვარების გზებზე და მისი ეფექტური რეგულირების მიმართულებებზე და ყურადღების მიღმაა დარჩენილი საქართველოდან შრომითი მიგრაციის მართვის საკითხები. ამ მხრივ უფრო სრულყოფილი დოკუმენტია საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული 2016-2020 წლის მიგრაციის სტრატეგია. მასში წარმოდგენილია კონკრეტული მიმართულებები და განხილულია იმ საკანონმდებლო და ინსტიტუციური სივრცის მოწმობა, რომელიც აუცილებელია საქართველოდან შრომითი მიგრაციის მართვისათვის და მიგრაციული პოლიტიკის ეფექტური განხორციელებისათვის.

მიუხედავად მიგრაციული სტრატეგიების არსებობისა დღეს საქართველოს შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა ვერ უზრუნველყოფს შრომითი მიგრაციული პრობლემის მოგვარებას და ვერ აკმაყოფილებს საერთაშორისო სტანდარტებს. შესაძლებელია გამოვყოთ რამდენიმე პრობლემა და გამოწვევა, რომელიც ამ მიმართლებით დგას მიგრაციული პოლიტიკის წინაშე.

4.3 შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის წინაშე მდგარი პრობლემები და გამოწვევები

შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის პრობლემებზე საუბრისას პირველ რიგში აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საქართველოს დიდი ხნის განმავლობაში არ გააჩნდა არანაირი

სტრატეგია და დოკუმენტი შრომითი მიგრაციის რეგულირების და მართვის მიმართლებით. ხოლო, დღეს არსებული ერთადერთი საკანონმდებლო აქტი 2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონი არის არასრულყოფილი და ჯერ ისევ ფორმირების პროცესშია.

მეორე მნიშვნელოვანი პრობლემა არის ის, რომ ქვეყანაში ვერ ხორციელდება შრომით მიგრანტთა კონტიგენტის შემადგენლობის აღრიცხვა და შესაბამისად მისი შესწავლა. ქვეყანაში არ არსებობს ინფორმაციის ოფიციალური წყარო, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნიდან შრომით მიგრაციაში წასული ადამიანების რაოდენობის დადგენას. სასაზღვრო სტატისტიკა და ადმინისტრაციული წყაროები, როგორცაა მოსახლეობის აღწერა და მათი რეგისტრი, ვერ იძლევა საჭირო ინფორმაციას შრომით მიგრანტთა ზუსტ რაოდენობასა და მიგრაციის ხანგრძლივობაზე, ვინაიდან ქვეყნიდან მოსახლეობის უმრავლესობა გადის არალეგალურად და მიმღებ ქვეყანაში დასაქმებულია არალეგალური გზით.

როდესაც ვსაუბრობთ საქართველოში მიგრაციული პოლიტიკის პრობლემებზე აუცილებლად უნდა ავღნიშნოთ ის, რომ მიგრაციული პოლიტიკა არ მოიცავს შრომითი მიგრაციის ლეგალიზაცია-რეგულირების ერთიან სისტემას და ვერ უზრუნველყოფს მიმღები ქვეყნის შესაბამის სტრუქტურებთან საქართველოს ხელისუფლების აქტიურ თანამშრომლობას. ქვეყანაში არ არსებობს საინფორმაციო ცენტრები, რომელთა საშუალებითაც შრომით მიგრაციაში წასვლის მსურველი მიიღებს დეტალურ ინფორმაციას საზღვარგარეთ სამუშაოს მოწყობის შესაძლებლობებზე. მსგავსი საინფორმაციო ცენტრები წარმოადგენს შრომითი მიგრაციის ლეგალიზების პროგრამის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტებს. ასევე, არ არსებობს სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის ჩარჩო მიგრაციული პოლიტიკის განხორციელების კუთხით.

შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის გამოწვევებს შორის ასევე უნდა აღინიშნოს ქვეყნის წინაშე მდგარი დემოგრაფიული პრობლემა, რომელიც გამოწვეულია შრომით მიგრაციაში ქალების და ახალგაზრდების დიდი რაოდენობით გასღვით. აღნიშნული კატეგორია წარმოადგენენ მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ, შრომისუნარიან და რეპროდუქციულ

ნაწილს. სამწუხაროდ, ქვეყანაში არ არის კარგად განვითარებული შრომითი მიგრანტების რეემიგრაციის სტიმულირების პროგრამა, რომელიც უზრუნველყოფს მათ შესაბამისი გარემო და სამუშაო ადგილები სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ. 2016-2020 წლის მიგრაციის სტრატეგიაში აღნიშნულია, რომ საქართველოში რამდენიმე სახელმწიფო უწყება და საერთაშორისო ორგანიზაცია უკვე ახორციელებს პროგრამას დაბრუნებული მაღალკვალიფიციური მიგრანტების საჯარო სექტორში დასაქმების ხელშესაწყობად. მაგალითად, გერმანიის მთავრობის მიერ მხარდაჭერილი პროგრამა CIM და ჰოლანდიის მთავრობის მიერ და მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის პროექტი TRQN III, თუმცა ამ პროგრამებს ჯერჯერობით არ გამოუღიათ მნიშვნელოვანი შედეგი ქვეყანაში რეემიგრაციის პოლიტიკის გამხორციელების მიმართლებით.

მსჯელობიდან ჩანს, რომ საქართველოში მიგრაციული პოლიტიკა ჯერ ისევ ჩამოუყალიბებელია და ფორმირების გზას ადგას. არსებობს უამრავი გამოწვევა და პრობლემები, რომელიც დგას მიგრაციული პოლიტიკის წინაშე და საჭიროებს მის დახვეწას, რათა ემიგრაციამ დადებითი ეფექტი მოუტანოს ქვეყანას.

5. საქართველოს და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შედარებითი ანალიზი

5.1 პაკისტანის ახალი შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა

ნაშრომის ამ ნაწილში წარმოდგენილი, განხილული და გაანალიზებულია პაკისტანის ახალი შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა და ხაზგასმულია ის ძირითადი ცვლილებები, რომელმაც ხელი შეუწყო ამ ქვეყანაში მიგრაციული პროცესების რეგულირებას და ლეგალიზაციას. ასევე გავლებულია პარალელი საქართველოს მიგრაციულ პოლიტიკასთან და მოხდენილია მისი შედარებითი ანალიზი.

პაკისტანი არის სამხრეთ აზიის რიგით მეორე ქვეყანა, რომელიც შრომითი ემიგრაციის მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩევა. ამის ერთ-ერთი მიზეზი არის ის, რომ სხვა განვითარებადი ქვეყნების მსგავსად პაკისტანიც ებრძვის სიღარიბეს და უმუშევრობას. მოსახლეობის სწრაფი ზრდის გამო იზრდება სამუშაო ძალა, რომელსაც ქვეყნის შიდა ბაზარი ვერ აკმაყოფილებს. სამუშაო ასაკის მოსახლეობის დიდი ნაწილი გადის ქვეყნიდან და სამუშაოს ეძებს უცხო ქვეყანაში (Labour migration from Pakistan, 2015).

2015 წლის ანგარიშში „Labour migration from Pakistan“ წარმოდგენილია პაკისტანიდან შრომითი მიგრაციის სტატისტიკური მონაცემები, რომლიც მიხედვითაც 1971 წლიდან 2013 წლამდე 7 მილიონზე მეტმა ემიგრანტმა დატოვა ქვეყანა. 2011 წლიდან 2015 წლამდე 3 მილიონზე მეტი ადამიანი გავიდა ქვეყნიდან უცხოეთში დასაქმების მიზნით. პაკისტანიდან შრომითმა ემიგრაციამ პიკს მიაღწია 2012 წელს, როდესაც ქვეყანა დატოვა 628.452 ადამიანი.

ქვეყანაში უმუშევრობის შემცირებისა და სიღარიბის აღმოფხვრის მიზნით, მთავრობამ მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა სამართლებრივი და ინსტიტუციური ჩარჩოს შემუშავების კუთვით. მან დაიწყო საზღვარგარეთ პაკისტანის მოქალაქეების გასვლის ხელშეწყობა დასაქმებისათვის, რისთვისაც პარალელურად შეიმუშავა ინსტიტუციური ჩარჩო, რათა უზრუნველყო შრომითი მიგრაციის პროცესის მეტი ეფექტიანობა ქვეყნისათვის (Labour migration from Pakistan, 2015).

2015 წლის ანგარიშში „Labour migration from Pakistan“ აღნიშნულია, რომ შრომით ემიგრანტებს დიდი წვლილი შეაქვთ პაკისტანის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში, ვინაიდან ისინი საკმაოდ დიდ ფულად გზავნილებს ახორციელებენ ქვეყანაში, რაც მის ეკონომიკაზე დადებით გავლენას ახდენს. ემიგრანტები საზღვარგარეთ მუშაობისას იძენენ ცოდნას, იღებენ უნარ-ჩვევებსა და სხვა სოციალური აქტივებს, რომელიც აადვილებს მათ რეინტეგრაციას სამშოლოში. სწორედ ამიტომ პაკისტანისთვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მკაფიო და კარგად ჩამოყალიბებინა მიგრაციული პოლიტიკა, გაემართა საემიგრაციო მართვის სისტემა და პოლიტიკური ჩარჩო, რათა ქვეყანას მეტი სარგებელი ენახა შრომითი ემიგრაციიდან.

2013 წლის ბოლოს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციამ დაიწყო რეგიონალური პროექტი, რომლის მიზანი იყო შრომითი მიგრაციის მართვის ხელშეწყობა პაკისტანში, უზრუნველყო სოციალურად დაუცველი მიგრანტების უფლებების ეფექტური დაცვა, გაეუმჯობესებინა განვითარების გავლენა შრომით მიგრაციაზე და შეემცირებინა არალეგალური მიგრაცია ქვეყნიდან. 2013 წელს პაკისტანმა გაატარა ინსტიტუციური ღონისძიებები და შეიმუშავა პოლიტიკა, კერძოდ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მხარდაჭერით ჩამოაყალიბა საემიგრაციო პოლიტიკის პროექტი, რომელსაც უნდა უზრუნველყო შრომითი მიგრაციის რეგულირებისა და ლეგალიზების საკითხები (Labour migration from Pakistan, 2015).

2015 წლის ანგარიშში „Labour migration from Pakistan“ წარმოდგენილია პაკისტანის საგარეო საქმეთა და ადამიანური რესურსების განვითარების სამინისტროს მიერ შემუშავებული ეროვნული პოლიტიკა საზღვარგარეთ მყოფი პაკისტანის მოქალაქეებისთვის, მათ შორის შრომითი მიგრანტებისთვის. ამ პოლიტიკის ფარგლებში შეიქმნა სააგენტოები და დეპარტამენტები (ემიგრაციისა და საზღვარგარეთ დასაქმების ბიურო (BEOE) და საზღვარგარეთ დასაქმების კორპორაცია), რომლებსაც უნდა უზრუნველყოთ შრომითი მიგრანტების ღირსეული დასაქმება საზღვარგარეთ.

ემიგრაციისა და საზღვარგარეთ დასაქმების ბიურო (BEOE) შეიქმნა საზღვარგარეთ შრომითი მიგრაციის სამართავად. როგორც მარეგულირებელი ორგანო, ბიურო

აკონტროლებს, არეგულირებს, ხელს უწყობს და მონიტორინგს უწევს მიგრაციის პროცესებს შესაბამისი ოფისების საშუალებით (Labour migration from Pakistan, 2015).

საზღვარგარეთ დასაქმების კორპორაცია არის დეპარტამენტი, რომელიც წარმოადგენს პაკისტანის საგარეო საქმეთა და ადამიანური რესურსების განვითარების სამინისტროს ქვედანაყოფს, რომელიც უზრუნველყოფს პაკისტანელი ემიგრანტებისათვის საცხოვრებელ-საბინაო პირობებს. ის ასევე პასუხისმგებელია პაკისტანის საელჩოს ან საკონსულო მოთხოვნის საფუძველზე გარდაცვლილი მოქალაქის რეპატრაციაზე (Labour migration from Pakistan, 2015).

2015 წლის ანგარიშში „Labour migration from Pakistan“ აღნიშნულია, რომ საზღვარგარეთ პაკისტანის მოქალაქეების დასაქმება ხდება როგორც კერძო ან საჯარო სააგენტოების მიერ, ასევე ლიცენზირებული სააგენტოების ან სამეგობრო-საახლობლო ქსელების საშუალებით. პაკისტანში არის ერთადერთი საჯარო სააგენტო, პაკისტანის საზღვარგარეთის ცენტრი (OEC), რომელიც უზრუნველყოფს საზღვარგარეთ პაკისტანელი შრომითი მიგრანტების დასაქმებას. დასაქმების სააგენტოები წარმოადგენენ შუამავალ რგოლებს, რომელთა საშუალებითაც ხდება პაკისტანის მთავრობასა და მიმღები სახელმწიფოს ხელისუფლებას შორის ოფიციალური შრომითი ხელშეკრულებების გაფორმება, რაც აადვილებს პაკისტანიდან მოქალაქეების გაგზავნას მიმღებ ქვეყანაში დასაქმების კუთხით და ასევე აწვდის ინფორმაციას პაკისტანის ხელისუფლებას მათი სამუშაო ადგილების, პირობებისა და დასაქმებულების შრომითი უფლებების დაცვის კუთხით.

პაკისტანის ახალი მიგრაციული პოლიტიკა ასევე ითვალისწინებს პაკისტანის საელჩოების როლის გაზრდას და მათ აქტიურ მხარდაჭერას საზღვარგარეთ სოციალურ ქსელებისა და ასოციაციების პლატფორმის შექმნის კუთხით, რომელიც უზრუნველყოფს საჭირო იურიდიულ დახმარებას პაკისტანელი შრომითი ემიგრანტებისთვის (Labour migration from Pakistan, 2015).

პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის გაანალიზების შემდეგ შესაძლებელია ითქვას, რომ შრომითი მიგრაცია ამ ქვეყნისათვის არის არა პრობლემა,

არამედ ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტი, რომელიც თავის მხრივ ხელს უწყობს ქვეყანაში მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური დონის გაუმჯობესებას მიგრანტების ფულადი ტრანსფერების და მათ მიერ ახალი უნარჩვევების შეძენის საშუალებით. ერთის მხრივ, პაკისტანის ხელისუფლება შრომითი მიგრაციის ხელშეწყობით ცდილობს აღმოფხვრას სიღარიბე და შეამციროს უმუშევრობის დონე ქვეყანაში, მეორეს მხრივ, ახალი პოლიტიკის შემუშავებით უზრუნველყოფს შრომითი მიგრაციის მეტ რეგულირებას და ლეგალიზაციას. აქედან გამომდინარე, პაკისტანის ახალი მიგრაციული პოლიტიკა არის ქვეყნის მიერ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი შრომითი მიგრაციის მართვის კუთხით.

5.2 საქართველოს და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შედარებითი ანალიზი

საქართველოს და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შესწავლის და გაანალიზების საფუძველზე შესაძლებელია გამოვეყნოთ საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები, რაც ამ ორ ქვეყანას გააჩნია.

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს შრომითი მიგრაციის კუთხით ამ ორ ქვეყანას შორის მსგავსება. საქართველოსა და პაკისტანში შრომითი ემიგრაცია მაღალი მაჩვენებლით ხასიათდება. ჩვენი ქვეყნის მსგავსად პაკისტანშიც მიგრაციული პროცესების ერთ-ერთი მასტიმულირებელი ფაქტორებია სიღარიბე და უმუშევრობა. ქვეყნიდან სამუშაო ძალის გასვლის მიზეზია ისიც, რომ შიდა ბაზარი ვერ აკმაყოფილებს მათ სამუშაო ადგილებით.

საქართველოსა და პაკისტანში შრომითი მიგრანტები წარმოადგენენ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკი მდგომარეობის გაუმჯობესების მნიშვნელოვან წყაროს ფულადი გზავნილების საშუალებით. ორივე ქვეყნის შრომითი მიგრაციის საკითხის შესწავლამ ნათელყო, რომ შრომით მიგრანტების მიერ გამოგზავნილი ფულადი ტრანსფერები ყოველწლიურად იზრდება, რაც ქვეყნის ეკონომიკაზე დადებით გავლენას ახდენს.

ასევე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ მიგრაციული პოლიტიკის შემუშავება ორივე ქვეყანაში თითქმის ერთდროულად, ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში დაიწყო და მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა შრომითი მიგრაციის მართვის და რეგულირების მიმართლებით. საქართველომ 2015 წელს მიიღო „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონი, ხოლო 2013 წელს პაკისტანის მთავრობამ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მხარდაჭერით შეიმუშავა მიგრაციული პროცესების მართვის პროექტი. ორივე ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის გატარების მთავარი მიზანი იყო არალეგალური შრომითი მიგრაციის შემცირება, შრომითი მიგრანტების უფლებების გაცვა და მიგრაციული პროცესების ეფექტური მართვის მექანიზმების შემუშავება. თუმცა, საქართველოსგან განსხვავებით პაკისტანმა შეძლო უფრო ეფექტური მიგრაციული პოლიტიკა გაეტარებინა. მან ძირითადი ყურადღება გაამახვილა გარე აქტორების (საელჩოები, დიასპორა, პაკისტანის საზღვარგარეთის სააგენტოები) როლის გაზრდაზე, რომელთა კომპეტენციაში შედის მიგრანტების დასაქმების ხელშეწყობა, მათი საცხოვრებლით უზრუნველყოფა და მიგრაციული პოლიტიკის მონიტორინგი. საქართველოს შემთხვევაში კი მსგავსი აქტორების როლის გაზრდაზე საუბარია მხოლოდ 2016-2020 წლის სტრატეგიაში. ამჟამინდელი მიგრაციული პოლიტიკა კი ამ მიმართულებით ვერ უზრუნველყოფს შრომითი მიგრაციის მართვასა და რეგულირებას.

პაკისტანის მიგრაციული პოლიტიკის ერთ ერთი გამორჩეული მიმართლება შრომითი მიგრაციის მართვის და რეგულირების კუთხით არის დასაქმების სააგენტოების არსებობა. როგორც უკვე აღინიშნა, ისინი წარმოადგენენ შუამავალ რგოლებს, რომელთა საშუალებითაც ხდება პაკისტანის მთავრობასა და მიმღები სახელმწიფოს ხელისუფლებას შორის ოფიციალური შრომითი ხელშეკრულებების გაფორმება, რაც აადვილებს პაკისტანიდან მოქალაქეების გაგზავნას მიმღებ ქვეყანაში დასაქმების კუთხით და ასევე აწვდის ინფორმაციას პაკისტანის ხელისუფლებას მათი სამუშაო ადგილების, პირობებისა და დასაქმებულების შრომითი უფლებების დაცვის კუთხით. 2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონის მე-8 მუხლში წერია მსგავსი დასაქმების სააგენტოების როლზე და უფლება-მოვალეობებზე, თუმცა საქართველოში ჯერჯერობით არ არსებობს მსგავსი

შუამავალი სააგენტოები და მათი ჩამოყალიბების საკითხი 2016-2020 წლის სტრატეგიის პრიორიტეტულ მიმართლებას წარმოადგენს.

პაკისტანს ასევე აქვს შემუშავებული შრომით მიგრანტთა სამშობლოში რეინტეგრაციის პოლიტიკა, რომლის საშუალებითაც ის ერთის მხრივ, ხელს უწყობს შრომითი მიგრანტების დაბრუნებას ქვეყანაში და მეორე მხრივ უზრუნველყოფს მათი ცოდნის, უნარჩვევების და გამოცდილების გამოყენებას ქვეყნის განვითარებისათვის. როგორც 3.4 თავში იყო აღნიშნული მსგავსი რეინტეგრაციის სისტემაც ჯერ ფორმირების პროცესშია საქართველოში.

საქართველოსა და პაკისტანის შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ პაკისტანმა მიგრაციული პოლიტიკა უფრო ეფექტურად გაატარა და უზრუნველყო შრომითი მიგრაციის რეგულირების და მართვის სწორი მექანიზმების და ინსტიტუციური ჩარჩოს ჩემუშავება. მთავრობამ შრომითი მიგრაცია შეაფასა არა როგორც პოზლემა ქვეყნისათვის, არამედ მასში დადებითი მხარე დაინახა და შედეგად მეტი სარგებელი მოუტანა ქვეყნის განვითარებას.

პაკისტანის მაგალითის წარმოდგენა ჩემი აზრით მნიშვნელოვანია იმ კუთხით, რომ საქართველოში შრომითი მიგრაციის პოლიტიკა, მისი რეგულირების და ლეგალიზების სამართლებრივი ჩარჩო ჯერ კიდევ ფორმირების პროცესშია, ამიტომ დიდი მნიშვნელოვა აქვს სხვა ქვეყნების გამოცდილების დეტალურ გაანალიზებას.

დასკვნა

ნაშრომის კვლევის მიზანს წარმოადგენდა შეესწავლა, გაეანალიზებინა და შეეფასებინა საქართველოში არსებული შრომითი მიგრაციული პოლიტიკა, დაედგინა რამდენად ეფექტურია სახელმწიფოს პოლიტიკა შრომითი მიგრაციის რეგულირების მიმართულებით და წარმოეჩინა ის პრობლემები და გამოწვევები, რომელიც არსებობს საკანონმდებლო დონეზე შრომითი მიგრაციის პროცესის რეგულირების კუთხით. ვინაიდან საქართველოში შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის ანალიზის დეტალური კვლევა აქამდე არ ჩატარებულა, წინამდებარე კვლევა წარმოადგენს ამ საკითხით დაინტერესებული მკითხველისათვის საინტერესო დოკუმენტს.

ნაშრომის ძირითადი მიზნის მისაღწევად გამოყენებული იყო, როგორც პოლიტიკის ანალიზის, ასევე შედარებითი ანალიზის მეთოდები. პოლიტიკის ანალიზის მეთოდის საშუალებით შეფასდა სახელმწიფოს მიგრაციული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები, მარეგულირებელი კანონმდებლობა და სტრატეგიები და გამოიკვეთა ის პრობლემები და გამოწვევები, რომელიც არსებობს საქართველოში მიგრაციული პოლიტიკის ეფექტური მართვისა და რეგულირების კუთხით. შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით მოხდა შედარება საქართველოს და პაკისტანის მიგრაციულ პოლიტიკის და გამოვლინდა ამ ორ ქვეყანას შორის მსგავსებები და განსხვავებები პოლიტიკის განხორციელების მიმართულებით.

კვლევის პროცესში გამოაშკარავდა ის დადებითი და უარყოფითი შედეგები, რაც ზოგადად შრომით მიგრაციას ახასიათებს საქართველოსთვის და ამ შედეგების საფუძველზე შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ შრომითი მიგრაცია ჯერჯერობით უარყოფითი მოვლენაა ქვეყნისათვის. ამის საპირისპიროდ, პაკისტანის ახალი მიგრაციული პოლიტიკის ანალიზმა აჩვენა, რომ სწორ და გამართულ მიგრაციულ პოლიტიკას შეუძლია დადებითი ეფექტი მოუტანოს ქვეყანას და ხელი შეუწყოს საზოგადოების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას და დასაქმებას.

საქართველოში შრომითი მიგრაციული პოლიტიკის შესწავლის და მოქმედი სამართლებრივი ბაზის ანალიზის საფუძველზე დადგინდა, რომ ქვეყანაში არსებული მიგრაციული პოლიტიკა არის არაეფექტური შრომითი მიგრაციის მართვის და რეგულირების მიმართულებით. არასრულყოფილი კანონმდებლობა და ინსტიტუციური ჩარჩო ვერ უზრუნველყოფს საქართველოში მიმდინარე მიგრაციულ პროცესებს და არ შეესაბამება ევროპულ სტანდარტებს. შრომითი მიგრაციის სახელმწიფო პოლიტიკის რეალიზაციისათვის ქვეყანაში არსებობს ერთადერთი საკანონმდებლო აქტი 2015 წლის „შრომითი მიგრაციის შესახებ“ კანონი, რომელიც არის ფორმირების პროცესში და არ მოიცავს სამართლებრივი მოწესრიგების მექანიზმებს. გამართული მიგრაციული პოლიტიკის შემთხვევაში კი სწორედ კანონმდებლობა უნდა იყოს შრომითი მიგრაციის ეფექტურობის ამაღლების, რეგულირების და ლეგალიზების ბერკეტი სხვა ნორმატიულ აქტებთან და საერთაშორისო ხელშეკრულებებთან ერთად.

აქედან გამომდინარე დადგინდა, რომ საქართველოში სახელმწიფოს მიგრაციული პოლიტიკა არის არაეფექტური შრომითი მიგრაციის რეგულირების და ლეგალიზების მიმართულებით, რიც გამოც შრომითი მიგრაცია ქვეყნისათვის დღემდე მიიჩნევა, როგორც პრობლემა და არა დადებითი ეფექტის მქონე პროცესი.

რეკომენდაციები

საქართველოში შრომითი მიგრაციის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის სტრატეგიის შესამუშავებლად მიზანშეწონილად მიმაჩნია ისეთი ნაბიჯების გადადგმა, რომელიც ხელს შეუწყობს მიგრაციის რეგულირების პოლიტიკის გაუმჯობესებას.

1. სახელმწიფო პოლიტიკამ შრომითი მიგრაციის მიმართულებით პირველ რიგში უნდა უზრუნველყოს ამ პროცესისათვის ლეგალური ხასიათის მიცემა, რაც შემდგომ მის რეგულირებას უფრო ეფექტურს გახდის. ამ მიმართულებით 2016-2020 წლის მიგრაციის სტრატეგიაში საუბარია ცირკულარული მიგრაციის სქემების განვითარებაზე, რომელსაც შეუძლია გაზარდოს შრომითი მიგრაციის დადებითი ეფექტი. ასეთი სქემის შემუშავება უზრუნველყოფს, ერთის მხრივ, მიგრაციული ნაკადის კანონიერ ჩარჩოში მოქცევას და ასევე უადვილებს შრომით მიგრანტებს სამშობლოში დაბრუნებას. ცირკულარული მიგრაცია გულისხმობს ქვეყნის შრომით ბაზარზე არსებული მოთხოვნა-მიწოდების მდგომარეობის გათვალისწინებას. მიმღები ქვეყნის შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესწავლა და გაანალიზება კი ქვეყანას აძლევს სამუშაო ძალის ლეგალურად გაცვლის საშუალებას.
2. შრომითი მიგრაციის პოლიტიკის ეფექტურობის გაზრდის კუთხით აუცილებელია გაუმჯობესდეს ემიგრანტების აღრიცხვის სისტემა. ამ მხრივ შესაძლებელია გამოყენებული იქნას სამუშაო ძალის ექსპორტის ნებართვის სისტემა, როგორც ინფორმაციის ოფიციალური წყარო და ასევე ჩატარდეს სოციოლოგიური გამოკვლევები, რომელიც უზრუნველყოფს არაოფიციალური მონაცემების მიღების შესაძლებლობასაც.
3. სახელმწიფო პოლიტიკამ შრომითი მიგრაციის მიმართულებით უნდა უზრუნველყოს ამ პროცესისათვის ლეგალური ხასიათის მიცემა, რაც შემდგომ

მის რეგულირებას უფრო ეფექტურს გახდის. ქვეყანაში შრომითი მიგრაციის ლეგალიზების მიმართულებით უნდა არსებობს საინფორმაციო ცენტრები, რომელთა საშუალებითაც შრომით მიგრაციაში წასვლის მსურველი მიიღებს დეტალურ ინფორმაციას საზღვარგარეთ სამუშაოს მოწყობის შესაძლებლობებზე. მსგავსი საინფორმაციო ცენტრები წარმოადგენენ შრომითი მიგრაციის ლეგალიზების და რეგულირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ელემენტებს.

4. პაკისტანის მიგრაციული პოლიტიკის ანალიზმა აჩვენა, რომ მიგრაციის პროცესების მართვისათვის აუცილებელია არსებობდეს თანამშრომლობა სახელმწიფო სტრუქტურებს შორის. ამგვარი თანამშრომლობა გულისხმობს ხელშეკრულებების გაფორმებას სახელმწიფო უწყებებს შორის, რომელიც უზრუნველყოფს დონორი ქვეყნიდან მიმღებ ქვეყანაში ოფიციალური გზით შრომითი მიგრანტის წასვლას და მის დასაქმებას. ეს კი თავის მხრივ მიგრანტის შრომითი უფლებების დაცვის შესაძლებლობებს ზრდის. ამიტომ კარგი იქნება, თუ საქართველო უფრო მეტად განავითარებს თავის მიგრაციულ პოლიტიკას ამ მიმართულებით.

5. ასევე მნიშვნელოვანია ქვეყნის საგარეო უწყებების (საელჩო, საკონსულო) და დიასპორტის როლის გამოყენება მიგრაციული პროცესების მართვის პროცესში, რომლებიც უზრუნველყოფენ ერთის მხრივ ემიგრანტთა მონაცემების ბაზის შექმნას და მეორე მხრივ უწყვენ საჭირო იურიდიულ დახმარებას ქვეყნიდან წასულ შრომით ემიგრანტებს. საქართველოს მიგრაციული პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტი უნდა იყოს უცხოეთში არსებული ქართველი სათვისტომოებისა და ემიგრანტთა ურთიერთობის სამსახურის პოტენციალის გამოყენება ქვეყნიდან შრომითი მიგრაციული პროცესების სამართავად.

6. სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ ერთი მიმართლება უნდა იყოს შრომითი მიგრანტების რეემიგრაციის სტიმულირების პროგრამის შემუშავება. კერძოდ

ქვეყანაში უნდა არსებობდეს შესაბამისი გარემო და სამუშაო ადგილები, რათა საზღვარგარეთ კვალიფიცირებული და გადამზადებული სამუშაო ძალა დაუბრუნდეს ქვეყანას და გამოიყენოს მიმღებ ქვეყანაში შექმნილი ცოდნა და გამოცდლება თავისი ქვეყნის მომავალი განვითარებისათვის, როგორც ეს პაკისტანის მიგრაციული პოლიტიკის შემთხვევაში არსებობს.

შრომითი მიგრაციის პოლიტიკაში ამ მიმართლებების გათვალისწინებით საქართველოს შეუძლია სხვა ქვეყნების მსგავსად დადებითი ეფექტი მიიღოს შრომითი მიგრაციის პროცესისგან და ხელი შეუწყოს ქვეყნის და მოქალაქეების ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბერულავა ნ. მიგრაციული პროცესები საქართველოს სამთომომპოვებელ რეგიონებში. თბ., 2001წ.
2. გაჩეჩილაძე რ. მოსახლეობის მიგრაცია საქართველოში და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები. თბ., 1997წ.
3. გუგუშვილი თ. საქართველოს გარე მიგრაციულ-დემოგრაფიული პრობლემები (1990-1998წლები). თბ., ოფის-პრესი. 1998წ.
4. ესაძე ქ. *Population Migration from Georgia to EU Countries*. დისერტაცია ევროპულ სწავლებებში მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად, ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბ., 2010წ.
5. ვადაჭკორია ა. გარე მიგრაციული პროცესები საქართველოში (1989-2002წლები). საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი. თბ., 2004წ.
6. ვირსალაე ნ. საქართველოს მოსახლეობის შრომითი მიგრაცია და ეთნოდემოგრაფიული სურათი. თბ., 2015წ.
7. ზუბიაშვილი თ. შრომითი ემიგრაცია დაბა თიანეთიდან: ემიგრაციული ქსელების განვითარება. დისერტაცია სოციოლოგიის დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად, ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ფილოსოფიისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თბ., 2007წ.
8. მელაძე გ., წულაძე გ. საქართველოს მოსახლეობა და დემოგრაფიული პროცესები. თბ., 1997წ.
9. საქართველოს კანონი შრომითი მიგრაციის შესახებ, 2015

10. საქართველოს 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგია, მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია, 30.11.2015 წ.
11. საქართველოს მიგრაციის სტრატეგია 2013-2015წ (პროექტი)
12. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, მთლიანი შიდა პროდუქტი.
<http://geostat.ge/index.php?action=page&p id=119&lang=ge>
13. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, მოსახლეობის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები.
<http://geostat.ge/?action=page&p id=151&lang=ge>
14. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო, 2016 წ.
<http://www.mof.ge/News/7655>
15. ჭელიძე ნ. *საქართველოს მოსახლეობის შრომითი ემიგრაცია*. თბ., ცოდნის წყარო, 2000წ.
16. ჭელიძე ნ. *შრომითი ემიგრაცია პოსტსაბჭოთა საქართველოში*. თბ., გამომცემლოვა „ლეგა“, 2006წ.
17. Билсборроу Р.Е., Хьюго Г., Оберай А.С., Злотник Х. *Статистика международной миграции*. МБТ. Женева-Москва, 1999
18. Воробьевой О.Д, *Миграция населения*. Под ред. Выпуск II. М., 2001
19. Chiswick B.R *Are Immigrants Favorably Self-Selected? An Economic Analysis*. Chapters 3. Migration Theory. Talking Across Disciplines. Edited by : Hollifield J.F., Brettel C.B. 2000.
20. Dershem L., Khoperia T. *The Status of Households in Georgia*. Final Report. USAID, Save the Children, IPM, Tbilisi 2004.

21. European Training Foundation, 2013, Migration and Skills in Georgia, results of the 2011/2012 migration survey on the relationship between skills, migration and development.
22. International Organization for Migration (IOM). *Labor Migration from Georgia*. IOM, Tbilisi 2003
23. International Organization for Migration (IOM). *Glossary on migration*. International Migration Law, Geneva, 2004
24. Labour migration from Pakistan, 2015, status report
25. Massey, D. S. et al. "Theories of International Migration: A review and Appraisal", in: *Population and Development Review* 19(3), 1993.
26. Massey Massey D, etal. *Theories of International Migration: A Review and Appriasal // Population and Development* D., Joaquin A., Koucouci Ali, Pellegrino A., Taylor E.J. *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford: Oxford University Press. 1998.
27. Petras E. *The Global Labor Marker in the Modern Economiyy// Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements / Ed. by M. Kritz, C. Keely, S.M. Tomasi*. New York: Center for Migration Studies. 1981.
28. Piore, Michael J. *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. Cambridge University Press, Cambridge 1979.
29. Portes A. *The Economic Sociology of Immigration*. New York: Russell Sage. 1995.
30. Simmons A., Piche V. *Teaching Migration and Globalization // GENUS*. Vol.LVIII (N3-4), 2002
31. Simon J. *The Economic Consequences of Immigration*. Oxford: Blackwell.1989
32. Stark O. *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell. 1991

33. Stalker P. *Workers Without Frontiers. The Impact of Globalization on International Migration*. Linne Ricnser, 2000.
34. Stillwell J. and Congdon P. *Migration Models: Macro and Micro approaches*. London and New York, Balhaven Press, 1991.
35. Todaro M.P. *Internal Migration in Developing Countries*. Geneva, ILO, 1976;

დანართი #1

Tbilisi Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Gvantsa Saralidze

Labor migration and migration policy of Georgia

European Integration and Employment Relations

The work is done for academic degree in MA in social sciences

Supervisor: Gia Liluashvili

Doctor of Law, Professor

city Tbilisi, 2017